

§ 149

Mučení

(1) Kdo mučením v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci nebo **na osobě omezené na svobodě veřejnou mocí** působí jinému **silnou bolest** nebo tělesné či duševní utrpení, bude potrestán odnětím svobody na **jeden rok až osm let**.

(2) Odnětím svobody na dva až **deset** let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako úřední osoba,

b) spáchá-li takový čin na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,

c) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické nebo sociální skupině, národnost, věk, pohlaví, sexuální orientaci, zdravotní postižení, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání, anebo pro jeho skutečnou nebo domnělou příslušnost k jiné skupině osob,

d) spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami, nebo

e) spáchá-li takový čin opětovně **nebo soustavně**.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na těhotné ženě,

b) spáchá-li takový čin na dítěti mladším patnácti let,

c) spáchá-li takový čin zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo

d) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na osm až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava činu je trestná.

Odůvodnění:

Navrhovaná změna ustanovení § 149 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“), je vedena snahou rozlišit na straně jedné mučení, jakožto specifickou formu špatného zacházení, které je absolutně zakázáno podle čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále jen „EÚLP“), od ostatních forem špatného zacházení, konkrétně od nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání. Navrhovaná změna má za cíl vyjasnit vzájemné vztahy mezi různými jednáními, které je potřebné s ohledem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) kriminalizovat a které jsou v současnosti zachyceny v objektivní stránce jedné jediné skutkové podstaty, a to § 149 TZ. Navrhuje se, aby § 149 TZ postihoval pouze mučení a aby nový § 149a TZ postihoval další formy špatného zacházení, tedy nelidské a ponižující zacházení nebo trestání. Tato změna souvisí i se zájmem vyjasnit a postavit

na jisto, že mučení vyžaduje úmyslné zavinění, kdežto další formy špatného zacházení, s ohledem na konstantní judikaturu, mohou být spáchány i nedbalostně. S tím následně souvisí i jasné rozlišení ve smyslu výše uvedených trestních sazeb, kdy mučení bude postihováno přiměřeně závažnosti tohoto trestného činu a přísněji ve srovnání s nelidským a ponižujícím zacházením.

Pokud jde o konkrétní navržené změny § 149 TZ, týkají se zejména objektivní stránky tohoto trestného činu. Navrhované znění objektivní stránky odpovídá definici mučení podle čl. 1 odst. 1 Úmluvy OSN proti mučení, kde je v souladu s mezinárodně uznávaným vymezením objektivní stránky mučení stanoveno, že jde o jednání, které působí vedle tělesného či duševního utrpení i silnou bolest. Tento znak odlišuje mučení od dalších forem špatného zacházení.

Dále je doplněno, že lze druhého podrobit mučení nejenom v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci, ale i v souvislosti s omezením osobní svobody ze strany veřejné moci. Tento znak doplňuje kontext, kdy k mučení dochází typicky v situacích, kdy je člověk omezen na osobní svobodě veřejnou mocí, avšak nemusí nutně jít o jednání v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci, a je mu úmyslně působena silná bolest. Příkladem může být mučení člověka v seniorském věku, který byl nedobrovolně umístěn soudem v zařízení sociálních služeb zřízeném a provozovaném soukromým subjektem.

Dochází tak k jasnějšímu vymezení reprobovaného jednání, s ohledem na jazykové vyjádření toho, co se obecně považuje za mučení a v jakých kontextech k němu může docházet. Další změna se týká subjektivní stránky. V případě § 149 TZ se v základní skutkové podstatě vyžaduje úmysl, kdežto návrh § 149a TZ předpokládá i zavinění z hrubé nedbalosti (viz níže). To odpovídá rovněž standardní definici mučení v mezinárodním právu a ve smyslu čl. 3 EÚLP. Dále se změna týká výše trestních sazeb, které mají za cíl oproti stávající právní úpravě adekvátněji zohlednit závažnost daného trestného činu.

A nakonec se změna týká zpřesnění kvalifikované skutkové podstaty, kdy je vedle výrazu „opětovně“ doplněn i výraz „nebo soustavně“. Toto vyjádření má za cíl postihnout zejména ty případy, kdy dochází k jednání předpokládaném v základní skutkové podstatě systematictějšíм způsobem, např. s ohledem na dovolení daného jednání, či jeho přehlížení, svým způsobem s tichým souhlasem.

§ 149a

Kruté, nelidské a ponižující zacházení

- (1) Kdo byť i z hrubé nedbalosti krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením působí jinému tělesné či duševní utrpení **v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci nebo na osobě omezené na svobodě veřejnou mocí nebo omezené na svobodě v důsledku závislosti na poskytované péči**, bude potrestán odnětím svobody **až na tři roky** nebo zákazem činnosti.
- (2) Odnětím svobody **na jeden rok až pět let** bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako úřední osoba,
 - b) spáchá-li takový čin na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
 - c) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické nebo sociální skupině, národnost, věk, pohlaví, sexuální orientaci, zdravotní postižení, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání, anebo pro jeho skutečnou nebo domnělou příslušnost k jiné skupině osob,
 - d) spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami,
 - e) páchá-li takový čin soustavně.
- (3) Odnětím svobody **na dva roky až osm let** bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li takový čin zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
- (4) Odnětím svobody **na tři až deset let** bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.
- (5) Příprava je trestná.

Odůvodnění:

Článek 3 EÚLP zakazuje mučení a nelidské nebo ponižující zacházení či trestání. Tento zákaz představuje jednu ze základních hodnot demokratické společnosti a vztahuje se na všechny osoby bez rozdílu, a to i v situacích, kdy jsou omezeny na svobodě, závislé na péči jiných osob nebo jsou jinak zvláště zranitelné. Český trestní zákoník na tento závazek reaguje především prostřednictvím trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení podle § 149 TZ. Dosavadní aplikační praxe však ukazuje, že některé formy špatného zacházení, zejména případy dosahující intenzity nelidského nebo ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 3 EÚLP, nejsou v trestním právu vždy postihovány způsobem odpovídajícím povaze chráněného zájmu. Typicky bývají posuzovány prostřednictvím jiných skutkových podstat chránících primárně odlišné zájmy, případně zůstávají mimo rámec trestní odpovědnosti.

Nová skutková podstata krutého, nelidského a ponižujícího zacházení podle § 149a TZ dopadne právě na případy špatného zacházení, které nedosahují intenzity mučení, ale představují nepřipustný zásah do lidské důstojnosti a osobní integrity člověka, zejména osob nacházejících se ve zranitelném postavení v důsledku omezení osobní svobody, závislosti na péči jiné osoby nebo výkonu veřejné moci vůči nim.

Špatné zacházení představuje obecný zastřešující pojem pro všechny formy jednání podle čl. 3 EÚLP, tedy mučení, nelidské a ponižující zacházení.¹ Odlišnost od mučení pak spočívá především v intenzitě daného jednání. Dalším rozdílem je také subjektivní stránka – v případě mučení se nutně vyžaduje úmysl, což neplatí v případě dalších forem špatného zacházení² – a tzv. prvek veřejné moci, který se týká subjektu. Hranice mezi kategoriemi špatného zacházení přitom nejsou absolutní a jejich posouzení závisí na okolnostech konkrétního případu a aktuální úrovni standardu ochrany lidských práv.³ Společným jmenovatelem všech forem špatného zacházení podle čl. 3 EÚLP je ochrana lidské důstojnosti.⁴ Současně z článku 3 EÚLP vyplývá pozitivní závazek státu zajistit účinnou ochranu před mučením a jinými formami špatného zacházení, a to hmotněprávní a procesní. Hmotněprávní povinnosti se týkají zejména povinnosti vytvořit efektivní regulační rámec, procesní povinnosti hájitelné tvrzení o nich účinně vyšetřovat a v závažných případech zajistit identifikaci a potrestání odpovědných osob.⁵

Zároveň je zapotřebí brát v úvahu, že zdaleka ne každý zásah do lidské důstojnosti dosahuje intenzity špatného zacházení ve smyslu čl. 3 EÚLP a představuje tak zásah do lidských práv, jež by měl být řešen prostředky trestního práva. Špatné zacházení tak musí dosáhnout určité minimální úrovně závažnosti, přičemž její posouzení je relativní a závisí na všech okolnostech konkrétního případu.⁶ Význam může mít zejména povaha a účel jednání, okolnosti, za nichž k němu došlo, délka jeho trvání, jeho fyzické a psychické následky, jakož i zranitelné postavení oběti.⁷

¹ EÚLP na rozdíl od Úmluvy OSN proti mučení nepoužívá pojem *cruel*, tedy kruté zacházení. EÚLP obdobná jednání podřazuje dle intenzity utrpení pod kategorie špatného zacházení obsažené v EÚLP.

² EÚLP, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 1. 2012, *Stanev proti Bulharsku*, stížnost č. 36760/06, odst. 211. EÚLP, rozsudek ze dne 23. ledna 2020, *L. R. proti Severní Makedonii*, ve věci č. 38067/15, odst. 81.

³ Rozdíl mezi mučením a ponižujícím a nelidským zacházením je vysvětlen v EÚLP, rozsudek ze dne 18. 1. 1978, *Irsko proti Spojenému království*, stížnost č. 5310/71, odst. 167, který spojuje mučení s úmyslným nelidským zacházením, které způsobuje velmi závažné a kruté utrpení, zvláštní stigma. EÚLP v rozsudku ze dne 28. 7. 1999 ve věci *Selmouni proti Francii*, stížnost č. 25803/94, odst. 101, připomněl, že EÚLP je „živý instrument“, a proto jednání v minulosti kvalifikovaná jako nelidské a ponižující zacházení, mohou být s ohledem na vývoj standardů ochrany lidských práv v budoucnu nově kvalifikována jako mučení.

⁴ EÚLP shledal zvláště silné spojení mezi ponižujícím zacházením a respektováním lidské důstojnosti. Viz EÚLP, rozsudek velkého senátu ze dne 28. 9. 2015, *Bouyid proti Belgii*, stížnost č. 23380/09, odst. 90.

⁵ EÚLP z čl. 3 EÚLP dovozuje povinnost účinného vyšetřování, povinnost mít odpovídající právní rámec odrazující od porušování čl. 3 a povinnost zajistit účinnou reakci státu na závažné případy špatného zacházení. Viz EÚLP, rozsudek ze dne 28. 10. 1998, *Assenov a ostatní proti Bulharsku*, stížnost č. 24760/94, odst. 102. Dále EÚLP, rozsudek velkého senátu ze dne 13. 12. 2012, *El-Masri proti bývalé jugoslávské republice Makedonie*, stížnost č. 39630/09, odst. 182-185.

⁶ EÚLP, rozsudek ze dne 29. 4. 2002, *Pretty proti Spojenému království*, stížnost č. 2346/02, odst. 52.

⁷ EÚLP, rozsudek velkého senátu ze dne 28. 9. 2015, *Bouyid proti Belgii*, stížnost č. 23380/09, odst. 86; viz rovněž nálezy Ústavního soudu ve věci sp. zn. II. ÚS 3027/24.

Prvek lidské důstojnosti se zvláště výrazně projevuje při ponižujícím zacházení. Ponižující zacházení ESLP ve své judikatuře vymezuje jako jednání, které osobu hrubě ponižuje před jinými osobami nebo v jejích vlastních očích, nutí ji jednat proti její vůli či svědomí, potupuje nebo pokořuje ji, neprokazuje dostatečnou úctu k její lidské důstojnosti nebo tuto důstojnost snižuje či vyvolává pocity strachu, úzkosti nebo méněcennosti, jež jsou schopny zlomit morální a fyzický odpor této osoby.⁸

Ačkoli určení, zda konkrétní jednání dosahuje intenzity ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 3 EÚLP, závisí na okolnostech konkrétního případu a vyžaduje citlivé posouzení všech relevantních skutečností, nevyjímá státy z povinnosti dostát svým pozitivním závazkům podle čl. 3 EÚLP a ponižujícímu zacházení účinně předcházet, vyšetřovat je a zajistit náležitý trestněprávní postih.

Český trestní zákoník s pojmem „ponižující zacházení“ nepracuje. Nejde však o koncept neznámý českému právnímu prostředí. Komentářová literatura k trestnému činu podle § 149 TZ uvádí, že se tohoto trestného činu lze dopustit i formou ponižujícího zacházení.⁹ Pojem ponižující zacházení zná i judikatura Ústavního soudu, která jej používá při výkladu ústavních a mezinárodněprávních záruk ochrany lidské důstojnosti a osobní integrity.¹⁰ Nepřítomnost tohoto pojmu v českém trestním zákoníku může v praxi vést k tomu, že ponižující zacházení nemusí být náležitě posuzováno s důrazem na zásah do lidské důstojnosti, ale prostřednictvím jiných skutkových podstat sledujících odlišné chráněné zájmy. V důsledku toho nemusí být specifická povaha těchto jednání ani jejich závažnost z hlediska čl. 3 EÚLP v rámci trestněprávního posouzení plně reflektovány. Některé formy ponižujícího zacházení tak mohou zůstat mimo odpovídající trestněprávní postih nebo být postihovány způsobem, který neodpovídá povaze dotčeného zájmu. Na tento problém dlouhodobě poukazuje odborná literatura.¹¹

Právě z tohoto důvodu navrhovaná právní úprava směřuje k vytvoření samostatné skutkové podstaty postihující špatné zacházení, které nedosahuje intenzity mučení, avšak svou závažností již představuje nelidské nebo ponižující zacházení zakázané čl. 3 EÚLP. Cílem návrhu je tak zajistit odpovídající trestněprávní reakci na jednání, která představují závažný zásah do lidské důstojnosti a osobní integrity člověka, aniž by současně naplňovala znaky trestného činu mučení. I z tohoto důvodu navržené vymezení skutkové podstaty vypouští požadavek na působení silné bolesti jinému a ponechává pouze znak způsobení tělesného či duševního utrpení. Tím se navrhovaná

⁸ Viz ESLP, rozsudek ESLP ze dne 1. září 2020, *R. R. a R. D. proti Slovensku*, stížnost č. 20649/18, odst. 146.

⁹ Více viz: KVZ. *Postih tzv. ponižujícího zacházení ze strany příslušníků bezpečnostních sborů v judikatuře trestních soudů*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2025. Dostupné z: https://mezisoudy.cz/storage/files/tinyMCE/Postih%20%C5%A1patn%C3%A9ho%20zach%C3%A1zen%C3%AD%20v%20judikatu%C5%99e%20obecn%C3%BDch%20soud%C5%AF_final_clean.pdf

¹⁰ Ústavní soud výslovně pracoval s pojmem *ponižující zacházení* v případě, kdy konstatoval porušení čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 EÚLP při správním vyhoštění cizince. Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. I. ÚS 860/15. Dále např. nálezy Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2020, sp. zn. III. ÚS 2299/19.

¹¹ MATIAŠKO, Maroš: *Mučení, kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání: Postižitelnost mučení a jiného špatného zacházení a závazky České republiky*, 2015; KUNDRÁK, Viktor, KONŮPKA, Petr: *Trestní postih špatného zacházení z hlediska Evropské úmluvy o lidských právech*, 2016.

skutková podstata odlišuje od trestného činu mučení, jenž je vyhrazen nejzávažnějším formám úmyslného špatného zacházení způsobujícím mimořádně intenzivní utrpení.

Podobně jako u trestného činu mučení by mělo být možné spáchat trestný čin „v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci“. Tato část skutkové podstaty má řešit zejména nejasnost ohledně postihování případů špatného zacházení, pokud jsou pachateli příslušníci bezpečnostních složek a další osoby vykonávající veřejnou moc. Z analýzy KVZ *Postih tzv. ponižujícího zacházení ze strany příslušníků bezpečnostních sborů v judikatuře trestních soudů*¹² (dále jen „Analýza KVZ“) plyne, že současné znění § 149 TZ není v rozhodovací činnosti soudů využíváno v souvislosti s jednáním příslušníků bezpečnostních složek a že s ponižujícím zacházením obvykle nebývá tento trestný čin spojován (může tomu tak být z důvodu nedostačeného povědomí o čl. 3 EÚLP a ponižujícím zacházením, i protože výraz mučení evokuje sám o sobě ty nejzávažnější formy jednání). Méně závažné formy špatného zacházení jsou tak dle Analýzy KVZ postihovány jako trestný čin zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 TZ.

Trestný čin zneužití pravomoci úřední osoby však primárně chrání zájem na řádném výkonu veřejné moci a jeho aplikace je spojena s posuzováním otázek souvisejících s rozsahem pravomoci úřední osoby, jeho překročením a výkonem v rozporu s právními předpisy. Naproti tomu jednání představující špatné zacházení nutně nemusí být vedeno úmyslem způsobit jinému škodu nebo jinou závažnou újmu anebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch, ale postačí úmysl ponížit, pokořit či snížit důstojnost dotčené osoby. Zároveň se dokazování v trestních řízeních vedených pro zneužití pravomoci úředního činitele zaměřuje primárně na jednání pachatele ve vztahu k jeho pravomoci a na možné profesní selhání. Otázka zásahu do lidské důstojnosti poškozeného a jeho intenzita se do popředí dostávají spíše zprostředkovaně, např. skrze služební předpisy upravující povinnost jednat s osobou důstojným způsobem ve spojení s přiměřeným užitím donucovacích prostředků.¹³ Lidská důstojnost přitom představuje jednu ze základních hodnot demokratického právního státu, která prostupuje celým právním řádem, a je třeba přikládat tomu odpovídající důležitost (nikoli na ni nahlížet prostřednictvím podzákonných předpisů).

Tato konstrukce má za následek, že některé formy špatného zacházení nemusí být soudy při aplikaci § 329 TZ dostatečně reflektovány a ve výsledku některé případy závažných zásahů do lidské důstojnosti s přesahem do čl. 3 EÚLP mohou uniknout trestnímu postihu podle § 149 TZ či § 329 TZ, případně být posouzeny pouze jako kárné nebo disciplinární provinění. Analýza KVZ v této souvislosti upozorňuje zejména na případy nepřiměřeného a ponižujícího zacházení ze strany příslušníků bezpečnostních sborů, které sice dosahují intenzity čl. 3 EÚLP, avšak nejsou bez dalšího podřaditelné pod stávající skutkovou podstatu mučení. Jedná se zejména o použití donucovacích prostředků v situacích bez přímé souvislosti se zákrokem (např.

¹² KVZ. *Postih tzv. ponižujícího zacházení ze strany příslušníků bezpečnostních sborů v judikatuře trestních soudů*.

¹³ Viz § 24 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, § 6 odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

postříkání již zpacifikované osoby slzným sprejem, údery či kopy jako reakce na verbální projevy, připoutání v ponižujících polohách jako trest).

Navrhovaná právní úprava přispěje k jasnějšímu rozlišení mezi mučením podle § 149 TZ a ostatními formami špatného zacházení zakázanými čl. 3 EÚLP, zejména nelidským a ponižujícím zacházením. Současně umožní jejich postihování s důrazem na chráněný zájem, jímž je lidská důstojnost, a odpovídající posouzení intenzity zásahu do ní podle čl. 3 EÚLP. Tím odpadne potřeba podřazovat případy ponižujícího zacházení pod skutkovou podstatu zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 TZ, jejímž primárním účelem je ochrana zájmu na řádném výkonu veřejné moci.

Druhou skupinou případů, na kterou navrhovaná úprava míří, jsou situace špatného zacházení vůči osobám nacházejícím se ve zvlášť zranitelném postavení v důsledku určitého omezení osobní svobody, a to na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci (soudu) a v situacích, kdy o pobytu jednotlivce v zařízení nerozhodl orgán veřejné moci, ale nachází se v zařízení pouze z důvodu faktické závislosti na péči (uzavření smlouvy, dobrovolná hospitalizace). Jedná se jak o osoby umístěné v „klasických“ zařízeních, kde je omezena osobní svoboda člověka (typicky věznice, zabezpečovací detence), tak o osoby ve zdravotnických zařízeních, psychiatrických nemocnicích, zařízeních sociálních služeb, jako jsou např. domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy se zvláštním režimem, domovy pro seniory, v zařízeních, kde je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova anebo jiných pobytových institucích. Tyto osoby jsou často z důvodu věku, zdravotního stavu, zdravotního či mentálního znevýhodnění nebo kombinace těchto okolností odkázány na péči jiných osob a jejich možnost bránit se špatnému zacházení je významně omezená.¹⁴ Právě v těchto zařízeních existuje z jejich povahy zvýšené riziko špatného zacházení.

Navrhovaná právní úprava se pro identifikaci těchto situací inspiroje formulací § 1a odst. 1 písm. c) zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv a o ochránci práv dětí.¹⁵ Veřejný ochránce práv plní právě na základě tohoto ustanovení roli národního preventivního mechanismu podle Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „Opční protokol“), a to tím, že provádí kontrolní návštěvy zařízení, kde jsou nebo mohou být umístěni lidé omezení na svobodě. Místa, kde jsou lidé omezeni na svobodě, jsou podle Opčního protokolu pojímána široce. Není rozhodující, zda je takové místo veřejnoprávní či soukromoprávní povahy. Kromě míst, kde je osoba umístěna na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci (věznice, nedobrovolné umístění do psychiatrické nemocnice aj.) jde i o místa, kde dochází k faktickému omezení osobní svobody závislostí na péči, v situacích, kde stát o omezení nerozhodl. Tyto situace dopadají i na soukromá zařízení např. soukromá zařízení péče o seniory, zařízení pro děti bez rodičovské péče aj. Přičemž klíčová je faktická povaha omezení na svobodě,

¹⁴ Viz také ESLP, rozsudek ze dne 19. 2. 2015, *M. S. proti Chorvatsku* (č. 2), stížnost č. 75450/12; *Stanev proti Bulharsku*; ESLP, rozsudek velkého senátu ze dne 31. 1. 2019, *Rooman proti Belgii*, stížnost č. 18052/11, odst. 145.

¹⁵ Veřejný ochránce práv působí k ochraně osob omezených na svobodě orgánem veřejné moci nebo v důsledku závislosti na poskytované péči před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením.

tedy že dotčený člověk není schopen z fyzických, zdravotních, ekonomických nebo jiných důvodů zařízení opustit.¹⁶

Navrhovaná právní úprava by se měla dotýkat všech těchto míst ve smyslu Opčního protokolu, ve kterých veřejný ochránce práv v rámci své působnosti provádí kontroly. Toto vymezení se jeví vhodné, jelikož nejlépe vystihuje faktickou povahu omezení a specifickou zranitelnost vůči špatnému zacházení, která z něj plyne, a zároveň užívá terminologii, se kterou už český právní řád pracuje. Při aplikaci skutkové podstaty trestného činu by pak bylo nutné určit, zda byla osoba omezena na svobodě veřejnou mocí (zabezpečovací detence, ochranné léčení, nedobrovolná hospitalizace, umístění do ústavní výchovy) anebo v důsledku závislosti na poskytované péči (zařízení pro seniory, zařízení pro osoby se zdravotním postižením, umístění dítěte do zařízení na základě smlouvy typicky s rodiči).

Navrhovaná právní úprava má za cíl zejména zlepšit postihování špatného zacházení se zranitelnými skupinami osob, jako jsou osoby se zdravotním postižením, starší osoby a osoby psychicky nemocné či děti. Veřejný ochránce práv ve svých zjištěních opakovaně upozorňuje zejména na případy neoprávněného nebo nepřiměřeného používání omezovacích prostředků, dlouhodobého či nedostatečně odůvodněného kurtování, používání síťových lůžek z provozních důvodů, provádění omezení v dohledu jiných osob, nedůstojných hygienických postupů, neodůvodněného používání plen či cévkování, nadměrného tlumení klientů medikací, malnutrice, zanedbávání základní péče nebo fyzického či psychického násilí ze strany personálu vůči těmto osobám. Řada uvedených praktik sama o sobě nemusí naplňovat znaky mučení ani působit závažnou újmu na zdraví, jejich společným jmenovatelem je však závažný zásah do lidské důstojnosti osoby nacházející se ve zvlášť zranitelném postavení. V nejzávažnějších případech mohou taková jednání dosáhnout intenzity nelidského nebo ponižujícího zacházení ve smyslu článku 3 EÚLP.¹⁷

Společným znakem těchto situací je zpravidla faktická nerovnováha mezi osobou závislou na péči a osobou, která péči poskytuje nebo se na jejím poskytování podílí. Dotčená osoba se často nachází v uzavřeném nebo obtížně kontrolovatelném institucionálním prostředí, je odkázána na personál při uspokojování základních životních potřeb a její schopnost podat stížnost, přivolat pomoc nebo se jinak účinně bránit může být výrazně snížena. Právě tato závislost a zranitelnost zvyšují riziko, že jednání, které by za jiných okolností nedosáhlo potřebné intenzity, bude v konkrétním případě představovat závažný zásah do lidské důstojnosti a osobní integrity.¹⁸

Navrhovaná skutková podstata proto dopadá nejen na případy špatného zacházení spojené s výkonem veřejné moci, ale také na případy, kdy k takovému jednání dochází vůči osobám závislým na poskytované péči. Tím reaguje na specifická rizika institucionální péče, v níž může být špatné zacházení důsledkem nejen individuálního

¹⁶ Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: General comment No. 1 (2024) on article 4 of the Optional Protocol (places of deprivation of liberty)

¹⁷ Srov. např. zprávy veřejného ochránce práv sp. zn. 79/2019/NZ, 38/2021/NZ, 39/2021/NZ, 40/2022/NZ.

¹⁸ Viz ESLP *Stanev proti Bulharsku*; ESLP, rozsudek ze dne 15. září 2022, *Kaganovskyy proti Ukrajině*, stížnost č. 2809/18, odst. 122.

excesu, ale také provozní praxe, nedostatečné odborné přípravy, personální poddimenzovanosti nebo dlouhodobě tolerované kultury neúcty k důstojnosti klientů či pacientů.¹⁹

Potřebu výslovného trestněprávního postihu závažných forem ponižujícího zacházení ilustruje i rozhodovací praxe českých soudů. V trestní věci vedené v souvislosti s poskytováním péče klientům pobytového zařízení sociálních služeb byla soudy posuzována jednání spočívající mimo jiné v ponižování klientů, urážkách, schválnostech, nešetrném zacházení, zanedbávání některých aspektů péče či vystavování klientů situacím zasahujícím do jejich lidské důstojnosti.²⁰ Přestože soudy označily některé projevy za chladné, necitlivé nebo za hranou profesní etiky, nedospěly k závěru o naplnění skutkové podstaty trestného činu týrání svěřené osoby a poukázaly spíše na možnost řešení prostřednictvím pracovněprávních či jiných mechanismů. Tento případ ukazuje, že mezi kárnou či pracovněprávní odpovědností a trestným činem týrání svěřené osoby může existovat prostor pro jednání představující závažný zásah do lidské důstojnosti zvláště zranitelných osob, aniž by byly bez dalšího naplněny znaky stávajících skutkových podstat.

Navrhovaná úprava se v tomto směru částečně přibližuje trestnému činu týrání svěřené osoby podle § 198 TZ,²¹ neboť rovněž chrání osoby nacházející se ve zvlášť zranitelném postavení. Na rozdíl od něj však není založena pouze na vztahu svěřené osoby nebo péče (detence de iure), ale postihuje špatné zacházení vůči jakékoli osobě, která je fakticky omezena svobodě. Současně nevyžaduje prvek týrání jakožto určitého déletrvajícího či opakovaného způsobu jednání. Špatné zacházení může trvat i pouze krátkou dobu a dosáhnout požadované intenzity. Účelem této skutkové podstaty je postihnout takové formy špatného zacházení, které s ohledem na svou intenzitu, okolnosti případu a zranitelnost poškozené osoby dosahují prahu závažnosti podle článku 3 EÚLP, aniž by současně musely naplňovat znaky mučení nebo týrání svěřené osoby.

Navržené trestní sazby reflektují nižší intenzitu konkrétního jednání ve srovnání s trestným činem mučení, nikoliv však nižší význam chráněné hodnoty. Vyjadřují tak závažnost zásahu do lidské důstojnosti, osobní integrity a zvláště zranitelného postavení poškozené osoby.

¹⁹ Viz Souhrnné zprávy z návštěv zařízení veřejného ochránce práv – např. Souhrnná zpráva veřejného ochránce práv z návštěv domovů se zvláštním režimem (2024), Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy (2024), Zařízení dětské psychiatrie (2022).

²⁰ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 24. 9. 2024, č. j. 4 To 173/2024-2172.

²¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2024, § 198.